

Jokainen ihminen on kohtaamisen arvoinen

Yhä useammin Suomessa pääsee kohtaamaan eri kulttuureja edustavia perheitä. Tänne tulleet voivat olla paluumuuttajia, pakolaisia, turvapaikanhakijoita, adoptoituja tai peräisin useampaa kuin yhtä kulttuuria risteyttävistä perheistä ja uusperheistä. He voivat olla myös työhön tai opiskelemaan tulevia, rakastuneita... Joukko on hyvin kirjava. Eri kulttuureista tulevien ihmisten kohtaaminen edellyttää sopeutumiskykyä ja interkulttuuristen taitojen hankkimista kaikilta – niin tulijoilta kuin vastaan ottaviltakin.

Muutos on usein ihmiselle vaikeaa. On inhimillistä haluta omistaa ja pitää omastaan kiinni. Omasta identiteetistä ja oman kulttuurin perinteistä ei kuitenkaan tarvitse luopua, jos ja kun antautuu vuorovaikutukseen toisesta kulttuurista tulevan kanssa ja ryhtyy luomaan suhdetta tulijaan ja rakentamaan yhteistä toimintakulttuuria. Myös maailmankylämme on joukkoviestimien ja sosiaalisen median aikakautena rakentamassa yhteistä kulttuuria, jonka rakentamiseen jokainen joutuu osallistumaan aikanaan, tahtoi tai ei.

Vaikka tie toistemme luo onkin vuosien saatossa kovasti lyhentynyt ja yhteyden saaminen helpottunut, matka toisen kohtaamiseen voi silti olla hyvin pitkä, jopa pitempi kuin koskaan aiemmin. Vihapuheidен yleistyminen on osoitus siitä, että jopa aggressiivista kohtaamisesta kieltäytymistä halutaan tarjota hyväksyttävänä vaihtoehtona avoimuudelle. Toisilla taas ei tunnu riittävän aikaa, kärsivällisyyttä eikä voimiakaan opetella kohtaamista muuta

kulttuuria edustavien ihmisten kanssa. Eivätkä kaikki halua lähteä myöskään sille kenties pisimmälle elämän matkalle – matkalle omaan minuuteensa – mikä on edellytys interkulttuurisessa työssä onnistumiselle.

Oman itsensä kohtaaminen on edessä myös niillä, jotka tahtovat päästä perille matkallaan toisen luo. Työnohjaaja Seija Taivainen (2011) kirjoittaakin osuvasti kotisivullaan, miten ”*erilaisuudesta tulee rikkaus, kun riitän itselleni. Toisenlaiset mielipiteet ja toisenlaiset arvot eivät enää ole uhkaavia. Tilaa on sekä sinun että minun totuudelle.*” Tämän toteamuksen soisi toteutuvan myös siellä, missä eri kulttuureista tulevat ihmiset etsivät toisiaan. Tähän prosessiin tämä kirja toivottavasti tarjoaa alkusykäyksen.

Vaikka lähtisimme kohtaamiseen johtavalle matkalle miten innokkaina ja myötämielisinä tahansa, alamme varsin pian kohdata itsessämme ristiriitaisia tunteita ja tuntemuksia, odotuksia ja reagointitapoja, kun teemme käytännön työtä eri kulttuureista tulevien ihmisten kanssa. Kun näistä ohdakkeista on selvitty, monikulttuurista työtä tekevä haluaa yleensä pätevoityä uuteen tehtäväänsä, etenkin jos kohdattavat ovat lapsia ja nuoria. Käytäntö on esimerkiksi kouluissa osoittanut sen, että opettaja ei selviä suomi toisena kielenä -oppilaan ohjaamisesta entisillä eväillään, vaan työssä on omaksuttava uudenlaisia eriyttämiskeinoja. Tämä kirja tarjoaa käytännön vinkkejä tähän kehittämissprosessiin.

Interkulttuurisuuteen oppimisen prosessissa tärkeintä on ihmisen ja hänen kulttuurinsa kohtaaminen, aito kunnioitus ja eroavaisuuksia liikaa korostavan me–ne-asetelman murtaminen. Erilaisuuden ymmärtäminen auttaa turvallisuuden tunteen syntymistä ryhmässä. Interkulttuurinen työ tarjoaakin mitä hienoimman mahdollisuuden olla toivon ja uskon vahvistajana erityisesti niille, jotka ovat paenneet toivottomia olosuhteita. Esimerkiksi opetusalan puurtajat ovat oivaltaneet työnsä keskellä, miten usko tulevaisuuteen on oppimismotivaation ja kaiken järkevän toiminnan perusta. Opettajan ja oppilaan välinen luottamus ja kunnioitus rakentuvat opettajan uskallukselle olla aidosti oma itsensä, avoin ja rehellinen. Opettajan arvot ja käsitykset ihmisestä ohjaavat myös maahanmuuttajaoppilaan kohtaamista. (Stenberg 2011.) Saman oivalluksen voi soveltaa kaikkiin muihinkin työtehtäviin, joissa toimitaan yhdessä eri kulttuureista tulevien ihmisten kanssa.

Me kirjoittajat olemme tehneet työtä maahanmuuttajataustaisten ja vasta maahan muuttaneiden nuorten sekä aikuisten kanssa useita vuosia. Olemme selvinneet empatian sekä myönteisen ja auttamishaluisen asenteen ansiosta pitkään – pakko oli selvitä, kun muuta tukea ei juuri ollut – mutta tuo varasto ei ole ehtymätön. Ilman riittävää tukea monikulttuurista työtä tekevä puurtaja väsyä ja ahdistuu, jopa niin että jossain vaiheessa tekee mieli lyödä rukkaset naulaan. Mutta tästäkin kriisistä selvittyään useimmat huomaavat kaipaavansa takaisin maahanmuuttajiensa luo. Nyt he kuitenkin ovat entistä vahvempia ja ehjempää, sillä oman rajallisuuden oivaltaminen herättää halun laajempaan yhteistyöhön muiden asian tuntevien kanssa ja helpottaa myös omalle työlle realististen tavoitteiden asettamista. Tähänkin kipua sisältävään prosessiin kirjassa uskalletaan paneutua.

Keskitymme tässä kirjassa erityisesti koulumaailmassa esiintyviin haasteisiin – oppilaisiin, joiden suomen kielen taito kaikilla kielitaidon osa-alueilla ei vielä ole riittävän hyvä, jotta he voisivat opiskella tasavertaisesti koulun suomenkielisten oppilaiden kanssa. Toisin sanoen nämä oppilaat opiskelevat suomea toisena kielenä ja ovat suomi toisena kielenä -oppilaita kaikilla oppitunneilla, mikä edellyttää jokaiselta lapsen opettajalta eriyttämistä ja kielellisten tukitoimien järjestämistä. Kirjastamme on apua tähän työhön. Muilla aloilla työskentelevät löytänevät valikoiden ja soveltaen kirjastamme paljonkin ajateltavaa ja omaksuttavaa omaan työhönsä.

Kirjamme etenee olennaisia, eri tilanteissa läsnä olevia ja huomioon otettavia näkökohtia korostaen. Teoksen rakenne on spiraalimainen: teemat syventyvät ja tarkentuvat teoksen loppua kohden. Tarkoituksenamme ei ole kuitenkaan ollut kirjoittaa reseptikirjaa jokaiseen kohtaamiseen ja jokaiseen uuteen tilanteeseen, sillä kahta samanlaista ihmistä ja kahta samana toistuvaa tilannetta ei yksinkertaisesti ole. Lisäksi olemme halunneet kunnioittaa lukijamme luovaa, oivaltavaa tunneälyä.

Aloita kirjaamme tutustuminen tutkimalla kansikuvaa. Se havainnollistaa, miten me puhuessamme liitämme puheena oleviin tarkoitteisiin ja sanoihin omat merkityksemme. Yhteisen merkityksen löytäminen edellyttää kysymistä, keskustelua ja vuorovaikutusta: merkitysten vaihtamista. Lisäksi tietyssä paikassa ikänsä asuneen on luovuttava ennakkoluulojen villoista, jotta yhteinen lanka löytyisi. Tulijan on saatava kiinni langanpäästä ja löydettävä

kerän alku, että yhteistoimin syntyisi yhteinen kudus, sopiva nuttu Pohjolan kylmään talveen. Yhdessä merkityksiä vaihtaen voisimme vahvistua olemaan olemassa toisillemme niin ettemme haavoittuisi jokaisesta huutelusta tai erilaisuuden ymmärtämättömästä kohtaamisesta vaan olisimme puolin ja toisin valmiita antamaan ja saamaan uusia kokemuksia ja kulttuurista vuorovaikutusta, rakentamaan *omasta yhteistä*. Se olisi myös parasta kansainvälistymistä.

Monikulttuurisessa työssä on sen alusta saakka ollut ilmeisen vaikeaa löytää termejä, jotka olisivat kaikkien hyväksymiä ja jotka sisältäisivät täsmällisesti asian koko merkityksen ilman ikäviä sivuvivahteita. Vuosikymmenten aikana on rämmitty melkoisessa käsitteiden viidakossa. Vaikka 1990-luvulla saattoi vielä hyväntuulisissa ja -mielissä merkeissä puhua esimerkiksi ”mammuista”, nyt termi on pannassa. Itse pohdimme monikulttuurista työtä aloittaessamme, kuinka pitkään tulija muuttaa eli kuinka kauan pitää yksittäisestä tulijasta puhua maahanmuuttajana – vieläkö silloinkin kun muutosta on kulunut vaikkapa kymmenen vuotta? Tuntuu oudolta. Olisiko ”maahanmuuttanut” sopivampi termi kuvaamaan maassa jo pitkään asuneita? Tuskinpa.

Vuosien mittaan maahanmuuttajia on koetettu määritellä muun muassa ”uussuomalaisiksi” – ei osu kohdalle sekään termi. Niin ikään ”vierasmaalaiset” kuulostaa todella erottelevalta, jopa uhkaavalta. ”Ulkomaalaiset” eivät sovi käyttöön tässä yhteydessä, koska heihin kuuluvat myös turistit ja muut vain lyhyen määräajan maassa vierailevat. ”Vieraskieliset”-termiä on pidetty joskus vähiten sivumerkityksiä sisältävänä, mutta toiseutta ja outoutta sekin ikävästi korostaa. Adjektiivina ”monikulttuurinen” on yksi tämänhetkisistä suosikkitermeistä, mutta sen kritisoijat oikeutetusti hylkäävät termin, koska sen vastakohta olisi yksikulttuurinen – sellaisia taas ei yksinkertaisesti ole olemassa.

Siispä olemme päätyneet käyttämään tässä kirjassa joidenkin asiantuntijoiden vastustuksesta huolimatta käsitettä ”maahanmuuttaja” silloin kun tarkoitamme sitä suurta kirjavaa ryhmää, johon kuuluvat monista eri syistä Suomeen muuttaneet ihmiset, myös ne jotka osaavat suomea hyvin ja ovat tällä hetkellä enemmän maahanmuuttajataustaisia kuin taidoiltaan suomalaisista korostetusti erottuvia. Erityisen usein käytämme kirjassamme hyvää adjektiivia ”interkulttuurinen”, mutta on syytä painottaa, että se ei ole niin-

kään ihmistä kuvaava käsite vaan puhtaasti asenteisiin ja toimintatapoihin liittyvä termi.

Interkulttuurisuuteen pureutuu myös 1.9.2011 voimaan tullut laki kotoutumisen edistämisestä. Uusi laki katsotaan tarpeelliseksi, jotta maahanmuuttajan kotoutumista ja aktiivista yhteiskunnallista osallistumista voidaan tukea ja edistää aiempaa paremmin. Lisäksi lain arvovallalla halutaan edistää tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta sekä myönteistä vuorovaikutusta eri väestöryhmien kesken. (Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010.)

”Intrakulttuurisuudeksi” puolestaan kutsutaan monikulttuuristuvan yhteisön ylintä kehitystasetta, johon päästään eri kehitysvaiheiden kautta: monokulttuurisuudesta aloitetaan, jolloin etnisiä vähemmistöjä ei yhteisössä näy. Monikulttuurisessa vaiheessa eri kansallisuudet ovat jo näkyvissä mutta vielä omina ryhminään erillään, kun seuraavassa vaiheessa eli interkulttuurisessa yhteisössä eri kulttuurien edustajat ovat päässeet jo vuorovaikutukseen keskenään. Intrakulttuurisessa yhteisössä monet kielet ja kulttuurit ovat osa yhteisön arki- ja juhlatodellisuutta, itsestään selvää, luontevaa ja kyseenalaistamatonta. (Nissilä 2010.)

Kouluissa termiviidakosta voi selvittää suuremmitta hämmennyksittä. Erotella tarvitsee omaksi ryhmäkseen vain S2-oppilaat eli suomea toisena kielenään opiskelevat. Niin teemme myös tässä kirjassa, kun kirjoitamme oppilaista, joiden suomen kielen taito ei ole kaikilla kielitaidon osa-alueilla suomea äidinkielenään puhuvien tasolla. Heihin kuuluu myös suomalaisia paluumuuttajaperheiden lapsia ja nuoria. Juuri nämä S2-oppilaat ovat niitä, joiden oppimisen ja maahan kotoutumisen tukemiseksi kouluissa on tehtävä tehokasta työtä.

Kun maahanmuuttajataustainen lapsi tai nuori osaa suomea niin taitavasti, että voi opiskella normaalisti kaikkia koulun oppiaineita, myös äidinkieli ja kirjallisuus -oppimäärää, miksi olisi tarpeen nostaa häntä esiin maahanmuuttajataustansa vuoksi? Oman kulttuurisen taustansa edustajanahan hän on verrattavissa kehen tahansa kantasuomalaiseen, jolla on vain kulttuurista omaleimaisuutta, esimerkiksi saamelaisiin, romaneihin tai Jehovan todistajiin. Siksi voi vallan mainiosti puhua vain muslimista, jos se piirre nostaa häntä jollakin tavoin erilaisena oppilaana esiin.

Kun koulun ilmapiiri on avoin ja kaikkien elämää kunnioittava, eivät oppilaat eikä henkilökuntakaan tarkastele toisiaan ihonvärin, passin eikä pukeutumisen kautta – Irakista tullut Abdollah on heille kuin Tervosta muuttanut Arttu, ehkä vain sillä erotuksella, että ”Abu meni S2-tunnille, kun Artulla on nyt äikkää”. Eikä siinäkään ei ole sen suurempaa ihmetyksen aihetta kuin jos toinen menisi teknisiin töihin ja toinen tekstiilityön tunnille.

Kirjamme lopusta löydät joidenkin maahanmuuttoon ja kotoutumiseen liittyvien käsitteiden lyhyitä määritelmiä. Niihin kannattaa tutustua ennen tekstiin perehtymistä, jotta yhteisymmärrys käsitteistä säilyy parhaalla mahdollisella tavalla koko kirjaamme tutustumisen ajan.

Jyväskylässä Aleksis Kiven päivänä 10.10.2011

Tekijät